

Hububat Politikamız ve Millî Ekonomimiz Üzerindeki Tesirleri

Gülten Ö. Kazgan

I — Millî ekonomimizin bünyesi.

Günümüzde gerek bütün dünya ilim çevrelerinin ve gerek her Türkün hiç münakaşa etmeden kabul edeceği bir gerçek varsa o da Türkiye'nin bir ziraat memleketi olduğudur. Gerçekten, bir memleketin iktisadî bünyesini tayin için kullanılan iki kıstasa, yani millî gelirin terkihi ve umum nüfusun muhtelif sektörler arasındaki dağılımına baktığımız zaman, ziraat sektörünün diğer sektörlerle nazaran her iki hususta da pek ağır bastığı görülür. 1950 yılı nüfus istatistiklerine göre, nüfusumuzun yuvarlak rakamlarla 15.667.000 i köylerde ve 5.270.000 i şehirlerde, yani %75 i köylerde ve ancak %25 i şehirlerde yaşamaktadır. Millî gelirimizin terkihi gelince: «1954 Yılı Bütçe Lâyihasına ait Gerekçe» de verilen rakamlar, 1953 yılında 16.3 milyar küsur T.L. na varan gayrı safi millî hâsılatımızın 7.3 milyar T.L.'sının ziraat, ormancılık ve balıkçılık sektörüne ait olduğunu, sanayi ve madencilik 1.5 milyar küsur T.L. sı, son senelerde bilhassa inkişaf eden inşaat sanayiinin 638 milyon T.L., ticaretin ise 1.5 milyar T.L. civarında bulunduğunu göstermektedir. Gayrı safi millî hâsıla yerine, aynı yıl zarfında 13.9 milyar T.L. na varan millî gelirimizi esas alırsak, bu takdirde ziraat sektörünün millî ekonomimizde işgal ettiği önemli mevki daha da iyi anlaşılır. Ziraat sektörümüzün bariz bir hususiyeti de, nebatî istihsal ve bu arada bilhassa hububat istihsalinin umum ziraf istihsaldeki yüksek nisbetidir. 1953 yılı zarfında hububat istihsalimiz, 17.967.000 tona varan mecmu nebatî istihsalin 14.344.000 tonunu, 1954 yılında ise 13.115.000 tona varan nebatî istihsalin 9.598.000 tonunu teşkil et-

miştir [1]. Rakamlar biraz eski olmakla beraber hububat istihsalinin kıymet itibarıyla de önemini belirtmek için 1951 yılında yuvarlak rakamlarla 6.5 milyar T.L. na varan ziraî istihsal kıymetinin 4 milyar T.L. sınırı nebatî istihsale ve bunun da takriben 2.4 milyar TL. sınırı hububat ziraatine ait olduğunu söyleyelim [2].

Yukarıdaki rakamları vermekle güttüğümüz gaye, biraz ileride Türkiyenin hububat politikasına temas ettiğimiz zaman, hububat istihsalinin millî ekonomimizdeki önemi dolayısıyla, bu politikanın yaratacağı müsbet ve menfî tesirlerin gerek ziraî sektör ve gerek gayri ziraî sektörler için ne kadar önemli olduğunu peşinen verilen rakamlarla tesbit etmektir.

II — Ziraî fiyat politikamız.

A. Mahiyeti.

İktisaden inkişaf eden memleketlerde arz ve talep tarafındaki unsurların ziraatte seküler trendi ekonominin diğer sektörlerine nazaran daha yavaş yükseltmeye sevk etmesi; ziraî fiyatların gerek tabiiî âmillere bağlı olarak çiftçinin iradesi dışında büyük tahavvüllere tâbi olması, gerekse iktisadî bünyedeki alçalışları ve yükselişleri takiben efektif talepte husule gelen büyük değişiklikler, atomik rekabet şartları altında malını piyasaya arz eden ve sanayi sektöründe olduğu gibi istihsalini kısararak bilhassa depresyon devrelerinde büyük fiyat sukutlarına mâni olamıyan çiftçiye devletin türlü yollarda yardım yapmasını zarurî hale getirmiştir.

Bilindiği üzere, hemen her inkişaf eden memlekette ziraî sektör hiçbir zaman reel gelir artışından diğer sektörler kadar istifade edememiş, inkişaftan önceki devreye nazaran mutlak bir artış olmuştaki da, ziraî gelirin uzun vâdedeki seviyesi diğer sektörlerdeki gelir seviyesine nazaran düşük kalmış, kısa vâdede ziraî gelir daha büyük nisbetlerde tahavvüller kaydetmiş ve ziraî gelirin inkisamında büyük adaletsizlik mevcut olagelmıştır. İşte bütün bu sebepler, bilhassa geri kalmış memleketlerde nüfusun önemli bir nisbetini teşkil eden ziraa fiyat mekanizması, türlü âmme hizmetleri, vergi politikası, gelir ödemeleri, ziraî kredi kolaylıkları gibi yollarla devletin yardım etmesine yolaçmaktadır.

[1] 1954 Malî Yılı Bütçe Lâyihasına ait Gerekçe.

[2] İstatistik U. M.: Türkiye Millî Geliri.

Memleketimizde züraa yardım, ziraat fiyatları, zürraat gelir vergisinden muafiyeti ve ziraat kredisi kolaylıkları olmak üzere üç yolla yapılmaktadır. Ziraat politikamızın bir cüz'ü olan ziraat gelirinin vergiden muafiyeti ile güdülen hedef, gelirinin miktarına veya sahibinin iştigal ettiği ziraat nevi'ne bakmaksızın, ziraat sayılabilecek her türlü faaliyette bulunan her gelir kategorisindeki zürraat vergiden muaf tutularak, alım gücünü yükseltmek ve ziraat istihsalini teşvik etmektir. Ziraat kredisi siyasetimiz ise Ziraat Bankasının doğrudan doğruya müstahsile, Ziraat Kredisi Kooperatifleri ve Birliklerine, Türkiye Ziraat Donatım Kurumuna verdiği kredi yoluyla gerek çiftçinin uzun vâdeli yatırımlarda bulunmasını, kapital eşyası teminini mümkün kılmak, gerekse kısa vâdede mahsul kredisi yoluyla gelirinin yıl içinde daha fazla müsavat üzere dağılımını sağlamak gayesini gütmektedir. Nitekim, hususî bir kanunla verilen tohum kredisi de dahil olmak üzere 1953 yılı içinde adı geçen yollarla Ziraat Bankasının verdiği ziraat kredisi 1.3 milyar T.L. sını geçmiştir.

Asıl mevzuumuzu teşkil eden ziraat fiyatları meselesine gelince: bilindiği üzere iktidar partisi gerek iç piyasada serbest olarak teşekkül edecek fiyat, gerekse dış piyasa fiyatlarından daha yüksek bir fiyat üzerinden buğdayı satın almak siyasetini gütmektedir. 1954-55 hasat yılı için hükümetin takip edeceği siyasetin ise Haziran ayı içinde Toprak Mahsulleri Ofisi Müdürü ve Ticaret Vekilinin verdiği beyanattan, yalnız buğday değil aynı zamanda çavdar, arpa ve yulaf fiyatlarını da yükseltmek olduğunu anlıyoruz. Kiloda 100 adetten fazla pelemiri bulunmayan ve geçen yıl 30 kuruştan alınan Anadolu beyaz buğdayı bu yıl bir kuruş fazlasıyla, dış piyasalarda daha çok alıcı bulan ve geçen yıl 30 kuruştan alınan Anadolu sert buğdayı ise 3 kuruş fazlasıyla alınacaktır. İhraç imkânları daha müsait olan arpa, yulaf ve çavdar fiyatları ise, çavdar fiyatı 21 den 25 kuruşa, yulaf 17 den 22 kuruşa yükseltmek ve biralık beyaz arpaya da iki kuruş zam yapılmak suretiyle bir artışa tâbi tutulmuştur.

Bu kısa izahattan anlaşılacağı üzere, hububat politikamız mahiyeti itibariyle bir fiyat politikasıdır ve içinde bulunduğumuz yılda buğdaydan gayri diğer üç hububata da teşmil edilmek suretiyle istihsalimiz daha seyyal bir vaziyete getirilmek ve böylece mer'aların tarlaya tahvilinin hayvancılığımız üzerindeki menfi tesirleri yem mahsullerinin istihsalini teşvikle bertaraf edilmek istenmiş ve büyük istihsal memleketlerinde bir (surproduction) aşırı istihsal mahsulü olan buğdaydan diğer hububat istihsal sahalarına istihsal faktörlerini kaydırmak gayesi güdülmüştür.

B. Hedefi.

Bütün fiat destekleme politikasında olduğu gibi, memleketimizdeki hububat fiatı politikası da, nüfusumuzun ezici bir çoğunluğunu teşkil eden zürrain hayat seviyesini ve alım gücünü yükseltmek ve böylece efektif talebin artmasıyla, sanayi ve diğer istihsal şubelerinde istihsal teşvik etmek gayesini gütmektedir. Bilindiği üzere, memleketimizde gerek mecmuu itibariyle ve gerekse nüfus başına vasatî millî gelir çok düşüktür; vasatî rakamların fiktif rakamlar olması ve memleketimizde gelir tevziindeki büyük müsavatsızlık gözönünde tutulduğu takdirde, çoğunluğun nüfus başına gelirinin vasatî rakamın çok daha da altında olduğu anlaşılır. O.E.E.C. memleketleri içinde yılda nüfus başına 145 dolar millî gelirle en sonda gelen Yunanistandan sonra, yılda nüfus başına 170 dolar millî gelirle Türkiye bulunmaktadır. Gelirin çok düşük olduğu şartlar altında büyük bir kısmının, hattâ mecmuuna yakın bir kısmının gıda maddelerine sarfedilmesi, efektif talep yokluğu dolayısıyla diğer istihsal sahalarının inkişafına imkân vermemektedir. İşte memleketimizde bu nokta gözönünde tutularak, bir taraftan gerek vergi muafiyeti ve gerekse sattığı hububatın fiatı yükseltmek suretiyle zürrain hayat seviyesi yükseltmek, diğer taraftan da artan efektif talebi karşılamak için gereken yatırımları yapmak gayesi güdülmektedir.

Hernekadar siyasi makamlarca verilen beyanatta ziraf gelirin istikrarı sözkonusu edilmemekteyse de, gelirin yıldan yıla büyük tahavvüller göstermesinin seviyesinin düşük olması kadar önemli bir mesele teşkil etmesi, hedeflerden birinin de gelir istikrarı sağlama olduğunda şüphe bırakmamaktadır.

C. Hedeflerini gerçekleştirme imkânları :

Ziraf fiyat politikamızın mahiyeti ve hedeflerinin ne olduğunu kısaca belirttikten sonra, şimdi zihnimizi kurcalayan bir suali sorabiliriz: Acaba güdülen fiat politikası bu hedefleri gerçekleştirmek için takip edilecek en uygun yol mudur? Fiat politikamız zürrain alım gücünü yükseltmek ve gelir istikrarını temin işini başarabilir mi? Kanaatimizce, ancak kısmen. Önce alım gücünü yükseltmek meselesini izah edelim.

İddiamıza mesnet teşkil edecek birinci nokta fiat mekanizması yoluyla gelirleri arttırma teşebbüslerinin gelir inkisamındaki âdletsizliği arttırmaktan başka bir işe yaraması keyfiyettir. Zira,

fiat yükselmesi çiftçinin gelirini ancak sattığı mahsul miktarı nisbetinde arttırabilmektedir. Meselâ, yılda 5 ton satabilen bir çiftçi 10 ton satabilen diğer bir çiftçiye nazaran, fiat yükseltilmesinden ancak yarıyarıya istifade eder [3]. Bu suretle, ileri ziraat metodları ile istihsal yapan Batı Anadolu ve Güney Anadoludaki büyük ticarî çiftliklerin sahibi büyük çiftçi bu artıştan, zürranın çoğunu teşkil eden istihsalı düşük ve istisalinin büyük bir kısmını kendisi istihlâk eden küçük köylü işletmesi sahibi çiftçiye nazaran muazzam kârlar elde etmekte ve ziraî sektördeki gelir inkisamı adâletsizliği daha da şiddetlenmektedir. Büyük çiftçiye zenginleştirmek gaye olmadığına göre, yükünü bütün milletin taşıdığı bir politikayı devam ettirmek için hiçbir makûl sebep ileri sürülemez. Esasen, bazı hallerde ticarî kârların bile fevkinde olan kârları hiçbir vasıtasız vergiye tâbi tutulmayan büyük ziraî kazanç sahipleri, böylece güdülen fiat politikası yoluyla daha da zenginleşmekte, diğer taraftan gelirinin yükselmesi lüzumu aşikâr olan, elimizde rakam olmadığı için katî nisbetini söyleyemeyeceğimiz fakat hiç şüphesiz zürranın çoğunu teşkil eden küçük çiftçi ancak pek cüz'î bir fayda elde etmekte, diğer taraftan fiyat mekanizmasıyla hiç alâkası olmayan ve kendi istihsalını kendisi yığaltan çüce mülk sahipleri hiç faydalanmamaktadır. Demokrat batı dünyasında gelir adâletsizliğini azaltmak için türlü çarelere başvurulduğu bir zamanda, güttüğümüz fiat politikası, kanaatimizce bu adâletsizliği daha da arttırmaktadır.

İkinci noktaya gelince: ziraatteki sermaye yatırımları dolayısıyla husule gelen müstahsiliyet artışının reel geliri yükseltmesi dışında fiatlar reel gelirleri gerçekten arttırabilmiş midir? Biraz ileride izah edeceğimiz yollarla, güdülen politika enflasyon yaratmakta, mevcut enflasyonu şiddetlendirmektedir. Gerçi çiftçinin eline geçen nakit çoğalıyor, fakat diğer taraftan ihtiyaçlarını karşılamak için satın aldığı çeşitli istihsal ve istihlâk mallarının fiatı da aynı nisbette ve belki de daha fazla artıyor. Çiftçinin reel gelirinin yükselmesinden ancak geliri enflasyondan daha fazla çoğaldığı takdirde bahsedilebilir. Halbuki biraz evvel bahsettiğimiz gibi, bu husus hububat fiatlarının yükseltilmesinden istifade eden büyük çiftçi için varid olsa bile, herhalde küçük çiftçi için pek varid değildir.

Üçüncü bir mesele de şudur: Hernekadar Toprak Mahsulleri Ofisinin ve Ziraat Bankasının şubeleri memleketin en uzak nokta-

[3] Bu hususta bak : D. G. Johnson, «Forward Prices for Agriculture», s. 113.

larına kadar uzanmakta ve Ziraat Bankası mahsul kredisi yoluyla zürrai yıl içinde sıkıntıda bırakmamak gayesini gütmekteyse de, türlü sebeplerin tesiri altında kredi alamıyan zürraim bazı hallerde (à livrer) satışlarla mahsulünü mutavassıt toptancılara sattığı vakiadır. Bu husus gerçi buğdayda diğer mahsullerde olduğu kadar yaygın değildir. Fakat araya mutavassıtların girdiği hallerde çiftçinin değil, esasen varlıklı olan mutavassıt zümrenin yüksek fiatlardan istifade ettiğine şüphe yoktur. Yani, fiat destekleme politikamız gerçek gayesinden uzaklaşarak büyük çiftçi yanında bazı hallerde bir de bu mutavassıt zümreyi zenginleştirmeye yardım etmektedir.

Gelir istikrarı meselesine gelince: eğer büyük müstahsil kütleinin gelirinde yıldan yıla istikrar sağlanmak isteniyorsa bunu ne kıstaslara dayanılarak tesbit edildiği belli olmayan aşağı yukarı sabit fiatlara gerçekleştirmeğe imkân yoktur. Zira, büyük arz tahavvülleri karşısında sabit ziraî fiatlar büyük gelir istikrarsızlığına yol açar. Bilindiği üzere, fiatlar yıldan yıla sabit kaldığı takdirde içinde bulunduğumuz yılda olduğu gibi mahsul düşük olduğu zaman çiftçinin gayri safi geliri düşük olacak, mahsul iyi olduğu zaman ise yüksek olacaktır. Ferd olarak bir çiftçinin mahsulü mecmu mahsuldeki tahavvülden çok daha başka bir seyir takip edeceğine göre, münferit çiftçinin gelirinde mecmu mahsulün kıymetindeki tahavvülden bazı hallerde çok daha büyük tahavvüller olması beklenebilir [4].

Bundan çıkaracağımız netice, hükümetin «büyük zürra kütleinin efektif talebini arttırmak» şeklinde ifade ettiği hedefi ile tuttuğu yol arasında çelişmezlik bulunduğu ve bu yolla asıl gayenin pek de gerçekleşmeyeceğidir. Bugün çiftçinin reel gelirindeki artış çoğu itibariyle türlü yollarla toprağa yatırılan sermayenin müstahsiliyeti arttırmış olmasına atfedilmelidir. Gelirdeki fiktif ve muvakkat bir artış sebebi de henüz Marşal kredisi borç taksitlerini çiftçinin ödemeğe başlamış olmamasıdır. Nitekim, gazetelere akseden haberlerden çiftçinin kendisinin de kredi zengini olduğunu kabul ettiğini anlıyoruz. Kanaatimizce 1956 yılından itibaren taksitlerin ödenmeğe başlamasından sonra çiftçinin gelirinin hakikî durumu daha iyi belirecektir. Ziraatte ev ekonomisi ve istihsal faaliyetinin köylü işlemelerinde birbirine girift vaziyette olması, istihsal için verilen kredilerin istihlak maksatlarıyla kullanılmasını

mümkün kılabilmiştir. Böylece, köylümüz kredi yoluyla elde ettiği meblâğları kısmen günlük ihtiyaçları için sarfetmekte ve bu da zahiren reel gelirin arttığı sanısını uyandırmaktadır.

Hedeflerini pek de gerçekleştirme kabiliyeti olmayan bu polikanın [5] aşağıda izah edeceğimiz millî ekonomi üzerindeki menfi tesirleri de gözönünde tutulursa, çiftçinin reel gelirini yükseltme bakımından daha uygun ve gelir inkisamındaki adaletsizliği şiddetlendirmeyecek başka usullere başvurma zarureti daha iyi ortaya çıkar.

III — Hububat fiyat politikamızın millî ekonomi üzerindeki tesirleri.

A. *İstihsal faktörlerinin tahsisi bakımından.*

Hükümetin tesbit edilen yüksek bir fiyat üzerinden buğday satınalmağa başladığındanberi, eskiden diğer mahsul ekimine tahsis edilen arazinin iktisadî emniyeti dolayısıyla buğdaya tahsis edildiği ve bu yılki siyasetten sonra her halde aynı zamanda sözkonusu diğer üç hububata, yani çavdar, arpa ve yulafa, tahsis edileceği malumdur. Serbest rekabet şartları altında istihsal faktörlerinin elde edecekleri fiyatlara göre alternatif istihsal sahaları arasında bir seçim yapacakları gözönünde tutulursa, yüksek ve rizikosuz bir fiyat üzerinden satış yapabilme imkânının çiftçiyi bu mahsullerin ekimine sevkmesi ve toprağını, sermayesini ve el emeğini bu sahada kullanması kadar tabii hiç bir şey olamaz. Nitekim, memleketimizde buğday ekimine tahsis edilen saha 1946/50 vasatîsine göre 4.206.000 hektardan, 1951/52 yılında 5.400.000 hektara yükselmiştir [6]. Elimizde teferruatlı ve son yıllardaki durumu gösteren nüfus istatistikleri bulunmadığı için, işgücü faktöründe buğday istihsaline ne nisbette bir kayma olduğunu rakamlarla tesbit edememize rağmen, köyden şehre olan akının ancak pek cüz'î olması, diğer taraftan, nüfusumuzun sür'atle artması ve asıl artış kaynağının köy

[5] İzah ettiğimiz sebepler dolayısıyla, 15. Temmuz tarihli Forum dergisinin başmakalesinde, «hükümetimizin takip ettiği oldukça yüksek seviyede bir fiyat politikası millî ekonomimiz bakımından son derece isabetli bir yoldur.» şeklinde ifade edilen fikirlerden, ayrıntıyı burada belirttim.

[6] Hernekadar bu artışta son payı varsa da, fiyatın önemi hi

[4] Bütün makinelaşması

olması, buğday istihsaline tahsis edilen toprak yüzölçümüyle beraber işgücü faktöründe de bir çoğalma olduğunda şüphe bırakmamaktadır.

Bu noktada ilk akla gelecek sual buğday ekimine tahsis edilen arazideki artışın bataklıkların kurutulması veya diğer sebeplerle o zamana kadar ekime müsait olmıyan arazinin istihsale açılması suretiyle mi, yoksa diğer istihsal sahaları aleyhine mi husule geldiğidir. İstatistik Umum Müdürlüğü Tarım istatistiklerine göre [7], 1950 - 52 yılları arasında ürün getirmiyen arazimizin nisbetinde hiç bir değişiklik olmamış ve bu % 17,3 olarak kalmıştır. Diğer taraftan, çayır, otlaklar ve mer'alarımızın nisbeti % 48,6 dan % 44,8 e düşmüştür. Hernekadar, istatistikler sözkonusu yıllar zarfında ormanlarımızın nisbetinin % 13,4 olarak kaldığını gösteriyorsa da [8], tarla açmak için boğma, açma veya yakma suretiyle tahrip edilen ormanlarımızın yerine aynı sür'atte orman yetiştirilmediğine göre, buğday ekimine tahsis edilen arazinin 1950 - 52 yılları arasındaki artışının çayır, mer'alar, ve otlaklarla beraber ormanlarımız aleyhine de husule geldiğini söyleyebiliriz.

İşgücü ve toprak faktörlerinin tahsisinde fiat yükseltilmesinin tesiri altında husule gelen kaymayı belirttikten sonra, sermaye unsurunun durumuna temas edelim. Bilindiği üzere, memleketimizde ziraat sektöründe sermayenin marjinal müstahsiliyeti çok yüksektir ve bu itibarla ziraat sektörüne sermayenin gelmesi çok tabii olduğu gibi, ziraat müstahsiliyeti arttırmak bakımından da şarttır. Maamafih, makineleşmenin faydası yalnız müstahsiliyeti yükseltmeye inhisar etmeyip, aynı zamanda yüksek nisbette işgücünü ikame edebilme kabiliyeti dolayısıyla, işgücünü serbest bırakması ve böylece içinde bulunduğumuz iktisadî gelişme şartları altında şiddetle ihtiyaç hissedilen işgücü faktörünün diğer sektörlerde istimali imkânını hazırlamasıdır. Gerek Marsal Plânı ve gerekse hükümetin çiftçiye temin ettiği krediler sayesinde ziraatte sür'atle artan sermaye teçhizatı ve bunun husule getirdiği müstahsiliyet yükselişi hakkında bir fikir verebilmek için bir kaç rakam zikrederim.

[7] İstatistik Özetleri: Tarım 1949-52. İstatistik Umum Müdürlüğü.

[8] Bu hususta bak: Türkiyede Ziraat Makinalaşma. S. 47.

Ziraat Makineleri [9]

	1940	1948	1952
Her türlü pulluklar	432.424	711.258	853.846
Traktöre mahsus pulluklar	1.304	3.329	30.766
Çapa makineleri, kültivatör v.s. ...	2.744	16.770	12.990
Tohum eken makineler	7.496	14.796	30.203
Orak makineleri	1.657	16.248	22.033
Biçer döğer makineleri	57	994	3.222
Harman makineleri	552	1.391	959
Çayır »	2.923	1.846	4.583
Mısır taneleme ve kırma mak.	2.066	3.457	3.162
Balya makineleri	105	735	435
Tınoz makinesi, triyör ve selektör ...	2.278	13.829	16.420
Traktörler	1.066	1.750	31.415

*Buğday istihsalinde**randıman**(Hektar / kg.)*

1946/50

862

1950

865

1951

1.169

1952

1.204

Demek ki hububat ve bu arada buğday ziraatinde kullanılan makineler son 10 - 20 yıl zarfında sür'atle çoğalmış ve daha önce zürrain reel gelirindeki artışın çoğunu izah ettiğini söylediğimiz müstahsiliyet artışı [10] husule getirmiştir. Böylece makineleşmenin ilk faydası olarak kabul edebileceğimiz müstahsiliyet artışı husule gelmiştir. Diğer, yani işgücünü ikame meselesi için ne söyleyebiliriz? Ziraî nüfusun köyden şehirlere pek cüz'î nisbettteki akışı makineleşmenin gizli işsizliği arttırdığı ve marjinal müstahsiliyeti (o) veya (o) a yakın bir çok işgücü faktörünün ziraatte kalmağa devam ettiği fikrini uyandırmaktadır. Depresyon şartları altında, diğer istihsal sahalarında iş temin edilemediği zaman ziraî nüfusun köyde kalması, hattâ şehirdeki vasıfsız emeğin köye gelmesi normal karşılanabilir ve nitekim de böyle olmuştur. Meselâ, tesirleri memleketimizde de hissedilen 1929 buhranı sırasında köy nüfusu-

[9] İstatistik Özetleri: Tarım (1949-52). İstatistik Umum Müdürlüğü.

[10] Maamafih, bu yıl havaların kötü gitmesi dolayısıyla istihsalin çok azalmış olması, bu yıllar zarfındaki istihsal artışının yalnız makinalaşma değil aynı zamanda müsait iklim şartlarına da atfedilmesi gerektiğini gösteriyor.

muz artmış ve şehir nüfusumuz azalmış, 1927 - 35 yılları arasında köy nüfusunun nisbeti %75,8 den %76,5 a çıkarken, şehir nüfusunun nisbeti %24,2 den %23,5 a düşmüştür. Halbuki, harp bittiğindenberi içinde bulunduğumuz yıla kadar, gayri ziraî istihsal sektörlerinde de büyük bir gelişme olmuş, mevcut sanayi tevsi edildiği gibi, o zamana kadar memleketimizde mevcut bulunmayan bir çok yeni sanayi branşları kurulmuş, yeni iş imkânları, yeni meslekler ortaya çıkmıştır. Bu vaziyet karşısında köyden şehre exodus'un ancak pek cüz'î olması kısmen köylünün cehaleti, diğer iş imkânlarını bilmemezliği, veya müstakil müteşebbis olmanın ücretli işçi olmağa nazaran verdiği şahsî tatminle izah edilebilirse de, vergi muafiyeti ve fiat istikrarının da çiftçiyi buğday ziraatine bağladığına ve böylece bir taraftan sun'î fiatlarla çiftçinin geliri desteklenmek istenerek bir çok aksaklıklara yol açılırken, diğer taraftan şehirde, en önemli maliyet unsurunu teşkil eden işgücü fiatının, bu faktöre karşı olan ihtiyaç dolayısıyla yükseldiğine şüphe yoktur. Herne kadar şehirdeki ücretlerin yüksekliği, yalnız işgücü talebinin arza nazaran fazlalığı ile kabili izah olmayıp, şehirde hayatın köye nazaran daha pahalılığı, şehirdeki vasıfsız işçinin bile ekseri eğitim, görgü ve zekâ itibariyle köylüye üstün olması gibi hususların da bu bakımdan rolü büyükse de, fiatlar ve vergi muafiyeti yoluyla lüzumundan fazla işgücü faktörünün toprağa bağlanmasının da rolü hiç küçümsenemez.

Buraya kadar istihsal faktörlerinin tahsisi bakımından yaptığımız izahatın bir özetini verelim: Kanaatimizce, güdülen fiat politikası sun'î bir şekilde buğday istihsaline tahsis edilen arazinin mer'a, çayır, otlak gibi hayvancılığın temelini teşkil eden arazi ve aynı zamanda ormanların aleyhine gelişmesine yol açmıştır. Diğer taraftan, makineleştiğimiz halde makinenin ikame ettiği işgücünün diğer sektörlerle geçmesine yine bu sun'î yolla mâni olunmuş ve hem ziraatte gizli işsizliğin artması sebebiyle hakikatte düşmesi gereken reel gelirler fiatlarla tutulmağa çalışılmış ve hem de gelişen diğer istihsal sahalarında ihtiyaç hissedilen işgücü dolayısıyla en önemli maliyet unsurunu teşkil eden ücretlerin şehirde yükselmesine sebebiyet verilmiştir.

İstihsal faktörlerinin böyle muayyen bir istihsal sahasına kaymasını teşvikle güdülen gaye bellibaşlı bir hububat müstahsili haline gelip, baş ihraç mallarımızı buğday ve yeni siyasete göre de çavdar, arpa ve yulaf haline getirmek midir? Hububat istihsalini

bu şekilde yükseltmek şayanı arzu mudur ve velev ki yükseltsek bile bunun neticesi ne olacaktır?

Bilindiği üzere, gıda maddeleri ve bu arada bilhassa hububat talebinin gelir elâstikiyeti düşüktür ve reel gelirin artmasıyla muayyen bir seviyeden sonra bu mahsullerin talebinde ancak pek az bir artış husule gelmekte, diğer taraftan ziraatleri makineleşmeye müsait olduğu için arzları sür'atle yükselmektedir. İşte seküler trendin bu hususiyeti bellibaşlı buğday müstahsili memleketlerde bir aşırı ihtihalle karşılaşılmasına ve büyük miktarda ihraç imkânları bulunmadığı takdirde de fiatların sür'atle düşmesine ve fiat düşmesine mâni olmak için ancak geçici bir çare olabilecek stok yapma veya zürrain gelirinin düşmesini önlemek için fiatları yükseltme, diğer taraftan istihsali tahdit etme, istihlâki teşvik v.s. gibi türlü tedbirlere başvurulmasına sebep olmaktadır. Fakat, bütün bu geçici tedbirler (surproduction) aşırı istihsale esas çare teşkil etmediği için fiatların düşmesine mâni olamamaktadır. Nitekim, bu yıl hava şartlarının kötülüğü dolayısıyla bellibaşlı buğday müstahsili memleketlerden olan Kanada, ABD ve Avustralyada mahsulün az olması ve Avrupada kalitesi düşük mahsul alınmasına rağmen, hâlâ buğday fazlası muazzamdır [11]. Bu şartlar altında mahsulünün kalitesi bizimkinden yüksek ve maliyeti daha düşük olan memleketler alıcı bulamazken, istihsal faktörlerimizi gelişme şartları daha müsait sahalardan fiat mekanizması suretiyle hem istihsali ve hem de ihracı için türlü fedakârlıklara katılan bir sahaya kaydırmağa ne lüzum var?

Bilindiği üzere, her ne kadar gıda maddeleri talebinin gelir elâstikiyeti umumiyetle düşükse de, — hattâ iktisaden çok ileri giddiği ve refah seviyesinin fevkalâde yükseldiği farazî bir halde (0) a düşeceği, yani reel gelir artışları karşısında artık gıda maddeleri talebinin hiç artmıyacağı bile söylenebilir — bu düşüklük bilhassa unlu maddeler, hububat için varit olup, protein maddeleri, sebze, meyve ve gıda maddelerindeki hizmetler (yani konserve yapma, türlü işleme ameliyeleri gibi) için talebin gelir elâstikiyeti daha yüksektir. Bu bakımdan tam aksi bir siyaset güdüp, bir taraftan hayvancılığımızı ve gıda maddelerini işleme hizmetlerini ve diğer taraftan da gelişen sanayiimize ham madde teşkil edecek bitkilerin istihsalini genişletmemiz lâzımdır.

[11] Forum - 15 Kasım 1954 sayısı.

B. İktisadî gelişmemiz bakımından.

Her ne kadar bazan sosyal sebeplerle köyden şehre olan akının durdurulması ve sosyal istikrarı dolayısıyla geniş bir köylü külesinin mevcudiyeti tavsiye edilmekteyse de, acaba nüfusun % 75'inin ziraî istihsalde ve memleketimizde bunun da çoğunun gıda maddeleri istihsalinde çalışması iktisadî gelişme bakımından arzu edilecek bir şey midir? Bu soruya cevap verebilmek için her şeyden önce nüfusun %75'inin ziraî sektörde çalışmasının ifade ettiği şu gerçeği anlamak gerekir: bu da, memleket nüfusunun, yani başlıca istihsal faktörünün 3/4 ünün en basit ve ilksel zarurî ihtiyaçları karşılamak için çalıştığını ve kapalı bir ekonomide kendi ailesinden gayrı ancak bir ailenin 1/3 ünü besliyebildiğini gösterir. Bu takdirde hayat seviyemizin yüksek olması imkânsızdır; zira, hayatın idamesi için gereken tatmin vasıtalarının istihsalı milletin enerjisinin o kadar büyük bir kısmını almaktadır ki, yüksek hayat seviyesi ile ilgili olan eğitim, sıhhi bakım, kültür faaliyetleri, yol inşaatı, makine istihsalı vs.. gibi şeylerin istihsalı için geri pek az istihsal faktörü kalmaktadır [12].

Bilindiği üzere çeşitli memleketler arasındaki iktisadî refah farklarını izah etmeğe çalışan Colin Clark, istatistikî araştırmaları sonucunda iktisadî refahın daima «ikinci grup (secondary industries) iktisadî faaliyetler» adı altında topladığı türlü imalât sanayii branşlarında ve bilhassa ticaret ve çeşitli hizmetlerin istihsalinden müteşekkil üçüncü grup (tertiary industries) iktisadî faaliyet branşlarında çalışan nüfus nisbetinin yüksekliğiyle ilgili olduğunu ve memleketin refah seviyesi yükseldikçe, birinci grup iktisadî faaliyetler (primary industries) dediği ormancılık, ziraat, hayvancılık, balıkçılıkta çalışan nüfusun azaldığını tesbit etmiştir. Nitekim, bu gün bellibaşlı ziraat memleketlerinden biri olan ABD'de ziraî sektördeki nüfus %15 - 18 arasındadır. Yani, bir çiftçi ailesi, müstahsiliyetin yüksekliği dolayısıyla kendisinden gayrı diğer 6 aileyi besleyebilecek miktarda istihsal yapabilmektedir. Avustralya, Yeni Zelanda gibi diğer ziraî memleketlerde ise ziraî nüfusun nisbeti zaman içinde devamlı şekilde bir azalış kaydetmektedir. Fakat bu hiç bir zaman, sözkonusu memleketlerde ziraî istihsal azalıyor mânasına anlaşılmalıdır. Gerçekten de, bu memleketlerde ziraî istihsal iktisadî inkişafı takiben devamlı surette yükselmiştir. Sa-

[12] Bu hususta daha fazla izahat için D. G. Johnson «Trade and Agriculture» e bak. s. 162.

dece mesele ziraî müstahsiliyetin artması ve ziraî sektörde makine- nin işgücünü ikame etmesiyle işgücü faktörünün ikinci ve üçüncü grup iktisadî faaliyetler branşlarına kayması ve hayat seviyesinin yükselmesine imkân verecek istihsalı yapmağa âmade vaziyete gelmesinden ibarettir. Diğer taraftan, Hindistan, Çin, Brezilya, Filipinler gibi iktisaden geri kalmış memleketlerde hâlâ nüfusun 3/4 ü, Türkiyede olduğu üzere, ziraatle iştiğal etmektedir. Demek ki, iktisadî refah seviyemizi yükseltmek için tek çare ziraatte müstahsiliyeti arttırarak daha az istihsal faktörü ile daha fazla istihsal sağlamak ve böylece serbest kalacak istihsal faktörlerine yeni istihsal sahaları kurarak, oraya geçme imkânı vermektir.

İşte, köylünün cehalet, kültürsüzlüğü, şehirdeki iş imkânlarını bilmeme vs.. gibi faktörlerden gayrı, memleketimizde diğer sektör- lere geçmesine mâni olan esaslı bir unsur da fiat politikamızdır. Ziraî sektörün memleketimizde arzettiği, daha doğrusu arzetmesi temin edilen türlü imkânlar iktisadî gelişmemizi sağlayacak bu ikinci ve üçüncü grup iktisadî faaliyetlere geçişi önlemektedir. Gerçi buna karşı, şehirlerin kalabalıklaştığı ve köylerden şehire bir akın görüldüğü ileri sürülebilirse de, bu akın hiç bir zaman makineleş- menin temin etmesi gereken bir miktar ve sür'atte olmamaktadır. Son 4 yıl içinde köy - şehir nüfus nisbetlerinde husule gelen değişik- liği ancak yeni nüfus sayımından sonra öğrenebileceksek de, kanaa- timizce sözkonusu tedbirler fazla bir değişikliğe imkân vermemiş olsa gerektir.

C. Enflasyonist tesirleri bakımından.

Hububat fiatı politikamızın istihsal faktörlerini nasıl sun'î bir şekilde hububat istihsaline kaydırıldığını ve ziraî sektörde nisbeti bu tedbirlerle yüksek tutulan ziraî nüfusun iktisadî gelişmemiz baki- mindan arzu edilir bir şey olmadığını belirttikten sonra, iktisat ve maliye literatürümüzde pek de temas edilmeyen bu iki tesire karşı- lık çok işlenen enflasyonist tesiri meselesine geelim. Hububat poli- tikamız, Toprak Ofisinin takip ettiği siyaset ve istihlâk temayülü yüksek olan bir zümrenin elindeki yüksek efektif talep dolayısıyla enflasyonu şiddetlendirmektedir.

1) Toprak Ofisinin takip ettiği siyaset:

Bilindiği üzere, Toprak Ofisi köylüden gerek iç piyasada ser- best olarak teşekkül edecek [13] ve gerekse dış piyasadaki fiattan

[13] Maamafih, bu husus serbest piyasada buğdayın 38-40 kş. üzerin- den muamele gördüğü içinde bulunduğumuz yıl için varit değildir.

yüksek bir fiat üzerinden buğdayı satın almakta ve iç ve dış piyasadaki satış farkından husule gelen zararların finansmanı için Toprak Ofisi bonolarını Merkez Bankasına kırdırmaktadır. Bu siyaset iki yolla millî ekonomi üzerinde enflasyonist bir tesir icra etmektedir. Bunların birincisi tediye bilânçosu yoluyla husule gelen tazyiktir; zira, dış satış fiatları (geçen yıl kg. başına vasatı 20,2 kş). iç piyasada yaratılan iştira kudretine nazaran (geçen yıl köylüden vasatı alış fiatı 28 kş. tur) kilo başına aşağı yukarı 8 kuruşluk bir fark gösterdiğine göre, memleket içinde yaratılan iştira kudreti bu satışa karşılık dış piyasalardan elde edilecek mallara nazaran daha yüksektir, demektir. Efektif talebin, mal hacminden fazla artmasının enflasyon yaratma temayülü gösterdiği ise herkesçe bilinen bir hakikattir.

Enflasyonist tazyik yaratan diğer bir husus da, Merkez Bankasının kırdığı bonolara karşı ihraç ettiği banknotların, kredi mekanizması ve banka rezervleri yoluyla tedavül hacmini bir kaç misli arttırmasıdır.

2) Efektif talebin kullanılmışı bakımından.

Enflasyon yaratan diğer bir mesele de köylünün elinde güdülen ziraî politika, yani vergi muafiyeti, fiat yükseltilmesi ve ziraî kredi politikası yoluyla geçen fazla efektif talebin kullanılmış şeklidir. Hayat seviyesi çok düşük ve eline geçen gelirin aşağı yukarı hepsini, hayat seviyesini içinde bulunduğu zaruret halinden biraz yükseltmek için sarfetme zorunda olan küçük çiftçimizin istihlâk temayülü çok yüksektir. Hattâ, daha önce bahsettiğimiz gibi, aldığı kredilerin bir kısmını bile istihlâk maksatlarına sarfetmekten çekinmemektedir. Gerçi köylünün refah seviyesinin yükselmesi arzu edilir bir husus ise de, istihsalın sür'atle çoğaltılamadığı memleketimizde bunun yarattığı aksaklıklara türlü mal darlıkları vasıtasile hergün şahit oluyoruz.

Asıl üzerinde düşünülmesi gereken büyük çiftçinin durumuna gelince: ziraî geliri vergiden muaf olan büyük çiftçinin elinde yüksek hububat fiatları ve vergi muafiyeti dolayısıyla büyük iştira gücü mevcuttur. Esasen, millî ekonomimizin bu anda üzerinde en fazla durulması gereken hususiyeti büyük kazançların imalât ve sınaî istihsal sahalarında değil de ticaret ve ziraat sektöründe husule gelmesidir. Bir kere yüksek kazançlı büyük çiftçinin bilhassa ithal malları talebi ve lüks mallar talebi çok yüksektir. Bunun tediye bi-

lânçosu açığı bakımından arzettiği önemden «malûmu ilâm» kabilinden bir şey olacağı için bahsetmiye lüzum görmüyoruz. Gelirinin sarfetmediği ve ziraf teşebbüsünün müstahsiliyetini arttırmak için yaptığı yatırım masraflarından geri kalan tasarruf ettiği kısma gelince: burada asıl mesele tasarruf edilen meblâğların ne sahalara yöneltildiğidir. Gerek enflasyona karşı sağlam bir yatırım kaynağı olması ve gerekse henüz gayrimenkulden hariç sahalara yatırım yapma zihniyetinin teşekkül etmemiş olması dolayısıyla, büyük zürra elindeki fazla iştirâ gücünü arazi satın alma gibi transfer muamelelerine veya bina inşaatı gibi istihdam ve dolayısıyla gelir ve efektif talep yaratıcı, fakat aslında müstahsil olmıyan sahalara sarfetmektedir. Hemen hemen tasarruf yapan bütün zümreler bakımından, menkul kıymetlere yatırım zihniyetinin teşekkül etmemiş olması ve bir sermaye piyasasının yokluğu dolayısıyla husule gelen bu vaziyet, zürrain elinde kalan büyük tasarruf meblâğlarının söz-konusu şekilde sarfı ile de enflasyonu şiddetlendirici mahiyettedir.

IV — Hububat fiatı politikamızın fayda ve zarar bilânçosu.

Bir politika hakkında hüküm verebilmek için her şeyden evvel memlekete temin ettiği fayda ile husule getirdiği zararların bir bilânçosunu çıkarmak ve hangi tarafın daha ağır bastığını görmek gerekir. Acaba hububat fiatını müstakar tutmanın faydası neler olabilir? Hiç şüphesiz, buğdayın memleketimizde büyük kütlelerin başlıca gıdası ekmeğin esasını teşkil etmesi dolayısıyla, bu siyasetten müstehlik zümre istifade etmiştir [14]. Diğer gıda maddeleri fiatının arttığı bir sırada, hiç olmazsa esas gıda maddesinin fiatının sabit kalması arzu edilecek bir şeydir. Ancak, burada da gözönünde tutulması gereken nokta, hükümet muayyen bir fiat üzerinden buğday almasaydı, serbest piyasada teşekkül edecek fiatın ne olacağı meselesidir. İçinde bulunduğumuz yıl mahsulün az olması dolayısıyla bunun yüksek olduğu ve bundan ötürü de müstehlik zümrenin fiatın bu yıl fazla yükselmesine imkân verilmemesinden istifade ettiği muhakkaktır. Fakat mahsulün bol olduğu geçen yıllar zarfında

[14] Bazan, müstehlik bakımından müstakar buğday fiatının önemi belirtmek için amele ücretlerinin ekme fiatlarındaki değişikliklere paralel olarak tahavvül ettiği söylenmektedir. (Bak: Hububat politikamız: Dr. Osman Okyar, Cumhuriyet gazetesi Temmuz 27, 1954). Bu takdirde, ekme fiatları sabit kaldığı halde amele ücretlerindeki yükseliş nasıl izah edilecektir? Kanâatimizce, önemini bu kadar büyütmemek lâzımdır.

serbest piyasada fiatların bir miktar düşmesinin yine müstehlik zümre lehine olacağına da hiç şüphe yoktur.

Müstahsilin fiat politikasından istifade imkânlarına dair fikirlerimizi daha önce belirtmiş ve kanaatimizce sabit yüksek fiatların hububat müstahsili küçük zürran gelir seviyesini yükseltmeğe pek muktedir olmadığı gibi gelir istikrarını da temin edemeyeceğini belirtmiştik. Diğer taraftan, bu siyasetin istihsal âmillerini yanlış bir yola sevketmesi ve iktisadî inkişafımız bakımından husule gelmesi arzu edilecek olan değişmeğe sed çekmesi, yarattığı enflasyona da ilâve edilirse, hedeflerini de gerçekleştirirmiyen bu politikanın bilânçosunda «zarar» faslının çok daha ağır bastığı anlaşılır.

Kanaatimizce bu bakımdan daha uygun olabilecek yollardan müteakip yazımızda bahsedeceğiz.